

**МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ**

НАРТЮК ОКСАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 331.5.025.5

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ
СТАРШОГО ПРАЦЕЗДАТНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі управління персоналом та економіки праці Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України Міністерства соціальної політики України

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
ПАТИКА Наталія Іванівна,
Інститут підготовки кадрів державної служби
зайнятості України,
проректор з науково-педагогічної роботи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ПЕТРОВА Ірина Леонідівна,
ВНЗ Університет економіки та права «Крок»,
завідувач кафедри маркетингу та поведінкової
економіки

кандидат економічних наук
ЯКИМОВА Наталія Сергіївна,
Донецький національний університет ім. В. Стуса
МОН України,
доцент кафедри управління персоналом і
економіки праці

Захист відбудеться *«06» квітня 2017 року о 13⁰⁰ годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.891.01 в Інституті підготовки кадрів державної служби зайнятості України за адресою: 03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17, ауд. 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України за адресою: 03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17, к. 302.

Автореферат розісланий *«03» березня 2017 р.*

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

К. А. Пріб

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стрімке демографічне старіння населення в Україні, яке вирізняється довготривалим інерційним ефектом, зумовлює зростання в структурі вітчизняних трудових ресурсів частки населення старшого працездатного віку (45–59 років). Разом із тим усталені в суспільстві негативні стереотипи та моделі поведінки суб'єктів ринку праці щодо якості робочої сили даної вікової групи загострюють специфічні проблеми у сфері зайнятості, зокрема: поширення вікових обмежень та їх вплив на повноцінне забезпечення прав на зайнятість і працю, витіснення істотної частки працездатного населення віком 45–59 років у сферу неформальної зайнятості, втрату ним економічної активності тощо. Наслідком цих деструктивних процесів на ринку праці є зменшення надходжень у соціальні фонди й зростання видатків на соціальні виплати на випадок безробіття, труднощі в адаптації до трудового та суспільного життя внутрішньо переміщених осіб, демобілізованих учасників антитерористичної операції старшого працездатного віку, загроза втрати міжпоколінних зв'язків у трудовій сфері. Ці обставини в поєднанні з реалізацією ратифікованої Угоди між Україною та Європейським Союзом, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» зумовлюють внесення змін і доповнень у соціально-економічну політику в частині забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку на вітчизняному ринку праці. Ці виклики в контексті реалізації принципів гідної праці, соціального залучення, рівності та недискримінації генерують потребу в дослідженні зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні.

Теоретико-прикладні аспекти зайнятості населення досліджували такі зарубіжні науковці, як А. Блюменталь, Р. Кобер, Д. Доверспайк, С. Едельман, І. Зіглер, Ю. Ілмарінен, Б. Роузен, М. Сарджент та ін. Проблеми з регулювання і сприяння зайнятості населення та шляхи їх вирішення розглянуто в наукових працях таких вітчизняних науковців, як І. Гнибіденко, О. Грішнова, Т. Заяць, С. Калініна, А. Колот, Т. Костишина, І. Курило, Е. Лібанова, Л. Лісогор, Л. Лутай, Ю. Маршавін, В. Надрага, О. Новикова, В. Онікієнко, Н. Патица, І. Петрова, М. Руженський, М. Семикіна, І. Терон, Л. Фокас, А. Черкасов, О. Цимбал, С. Цимбалюк, Н. Якимова та ін. Водночас у вітчизняній економічній науці недостатньо вивченими залишаються зайнятість населення старшого працездатного віку і механізми її забезпечення, що визначає актуальність дослідження цієї тематики, обґрунтовує мету і завдання дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України за темами: «Теоретико-методологічне та праксеологічне обґрунтування нових підходів до регулювання ринку праці в Україні в умовах макроекономічної нестабільності» (номер державної реєстрації 0113U002191, 2013-2014 рр.), у рамках якої автором проаналізовано зайнятість населення вікової групи 45–59 років в Україні в контексті прояву вікових обмежень на ринку праці, визначено напрями

запобігання віковим обмеженням у вітчизняній сфері зайнятості; «Інституціональне забезпечення ринку праці України в умовах соціально-економічної нестабільності» (номер державної реєстрації 0115U004041, 2015-2017 рр.), у рамках якої дисертантом досліджено феномен соціальної ексклюзії (виключення) зі сфери зайнятості населення старшого працездатного віку внаслідок вікової дискримінації, доведено необхідність застосування зарубіжного досвіду соціальної інклюзії (включення).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методичних засад дослідження зайнятості населення старшого працездатного віку та розробка науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного механізму її забезпечення в сучасних умовах функціонування ринку праці в Україні.

Для досягнення цієї мети в роботі поставлено та вирішено такі *завдання*:

- узагальнити теоретичні основи та уточнити понятійно-категоріальний апарат дослідження зайнятості населення старшого працездатного віку;
- визначити сутнісно-змістовні характеристики організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку та обґрунтувати методичні засади дослідження цього механізму;
- дослідити інституційно-правове забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні;
- проаналізувати тенденції зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні у контексті розвитку загальнонаціонального ринку праці;
- визначити та систематизувати чинники впливу на зайнятість населення старшого працездатного віку в Україні;
- ідентифікувати особливості та виокремити базові проблеми забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні;
- удосконалити організаційно-економічний механізм забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні;
- обґрунтувати напрями реалізації та концептуальні засади й розробити критерії оцінки ефективності організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні;
- розробити економіко-математичну модель і на її основі здійснити сценарне прогнозування зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні.

Об'єкт дослідження – процес забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади, а також прикладні аспекти удосконалення організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є загальні положення економічної теорії, праці вітчизняних і зарубіжних учених-економістів. Для вирішення завдань дослідження й досягнення поставленої мети використано діалектичний метод наукового пізнання, а також загальнонаукові та спеціальні методи: *абстрактно-логічний* – для узагальнення науково-методичних підходів щодо дослідження процесу зайнятості населення

в Україні, формулювання висновків; *теоретичного узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу* – для уточнення категоріального апарату та змістовного визначення понять «зайнятість населення старшого працездатного віку», «організаційно-економічний механізм», «трудова дискримінація» та ін.; *методи статистичного аналізу* – для оцінки стану та тенденцій зайнятості населення старшого працездатного віку; *системного аналізу* – для визначення чинників впливу на зайнятість працездатного населення старшого працездатного віку; *метод соціологічного аналізу та експертного опитування* – для визначення тенденцій на ринку праці щодо поширення вікової дискримінації населення старшого працездатного віку; *методи економіко-математичного моделювання* – для моделювання впливу чинників на зайнятість населення старшого працездатного віку; *сценарного прогнозування* – для розробки прогнозів зайнятості населення старшого працездатного віку та ін.

Інформаційною базою дослідження є міжнародні та вітчизняні законодавчі, нормативні акти, дані Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, Державної служби зайнятості, монографічна та періодична література, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розвитку теоретичних положень, концептуальних та науково-методичних підходів до забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в сучасних умовах функціонування ринку праці. Найбільш значущі наукові результати, що характеризують наукову новизну та виносяться на захист, полягають у такому:

вперше:

– запропоновано концептуальний підхід щодо забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні через ідентифікацію проблем соціальної ексклюзії та інклюзії, який відображено в структурній схемі базових блоків проблем, що визначають особливості зайнятості населення віком 45–59 років (економічного, інституційного, соціального, демографічного характеру), використання якого створює наукове підґрунтя для удосконалення та реалізації організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення вказаної вікової групи;

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат зайнятості населення шляхом авторського визначення термінів: «трудова дискримінація за ознакою віку» як дію або бездіяльність, що спричиняє явне чи приховане протиправне обмеження реалізації права населення на зайнятість і працю за ознакою віку, що дозволяє виявити дискримінаційні дії суб'єктів ринку праці та їх ознаки щодо забезпечення прав на зайнятість і працю відносно конкретної вікової групи населення; «зайнятість населення старшого працездатного віку» як соціально-економічний процес, у ході якого працездатне населення вікової групи 45–59 років без будь-яких дискримінаційних обмежень (насамперед вікових) реалізує право на зайнятість і працю шляхом залучення у суспільне виробництво, отримує дохід, задовольняє кількісні та якісні потреби економіки у робочій силі, що на відміну від існуючих тлумачень розглядається у контексті

попередження та протидії віковій дискримінації населення даного віку в сфері зайнятості; «організаційно-економічний механізм забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку» як сукупність принципів, організаційних впливів, економічних методів, засобів та інструментів, які використовують державні та недержавні інститути ринку праці в процесі своєї діяльності та взаємодії для забезпечення зайнятості населення вікової групи 45–59 років; понять «соціальна інклюзія у сфері зайнятості», «соціальна ексклюзія у сфері зайнятості» та ін.;

– організаційно-економічні засади забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні, а саме з використанням концептуально-структурної схеми визначено структурно-змістовні характеристики, обґрунтовано методичні засади дослідження й удосконалено організаційно-економічний механізм забезпечення зайнятості населення вказаної вікової групи, який спрямований на запобігання та протидію проявам вікових обмежень на вітчизняному ринку праці шляхом вжиття правових, інституційних, інформаційно-комунікаційних, галузевих, інвестиційно-інноваційних, підприємницьких та превентивних заходів;

дістали подальшого розвитку:

– теоретичні підходи до дослідження інституційно-правового забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні на основі розробки моделі інституційного середовища забезпечення зайнятості, що відображає взаємодію державних, недержавних інститутів та вплив формальних, неформальних норм на зайнятість населення старшого працездатного віку, що на відміну від існуючих дало змогу визначити вплив неформальних норм на формування негативних суспільних стереотипів та поведінки суб'єктів ринку праці щодо якості робочої сили вказаної вікової групи та виявити специфічні прояви обмежень за ознакою віку у вітчизняній сфері зайнятості;

– виявлення проявів вікової дискримінації у вітчизняній сфері зайнятості шляхом дослідження тенденцій зайнятості населення старшого працездатного віку на основі статистичного аналізу динаміки показників рівня економічної неактивності та залучення до неформальної зайнятості вказаної групи населення, визначення масштабу прояву латентної вікової дискримінації на загальнонаціональному ринку праці;

– науково-методичні основи дослідження зайнятості населення в частині визначення чинників (індивідуальних (суб'єктивних) і зовнішніх (об'єктивних)), що впливають на зайнятість населення старшого працездатного віку, які на відміну від наявних дали змогу довести синергетичний взаємозв'язок між ними;

– методичні засади кількісного аналізу напрямів забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку, а саме з використанням економіко-математичної моделі здійснено сценарне прогнозування рівня зайнятості у результаті впровадження організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення і висновки, викладені у дисертації, доведено до рівня конкретних

розробок і практичних рекомендацій, впровадження яких дасть змогу вдосконалити процес формування та реалізації політики у сфері зайнятості України в частині запобігання і протидії віковим обмеженням на вітчизняному ринку праці, оптимізувати підходи до розробки програм сприяння зайнятості населення та забезпечення продуктивної зайнятості працездатного населення віком 45–59 років.

Рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, впроваджено у практичну діяльність Державної служби зайнятості (Центрального апарату) (довідка № ДЦ-13-1643/0/6-16 від 14.03.2016 р.) – при підготовці змін до чинного законодавства щодо посилення захисту вразливих вікових категорій населення, розробленні заходів взаємодії інститутів ринку праці щодо впровадження соціального контролю, моніторингу й оцінки дотримання антидискримінаційного законодавства у сфері зайнятості, забезпечення модернізації професійної освіти населення старшого працездатного віку; Рівненського обласного центру зайнятості (довідка № 01-2965 від 26.08.2015 р.) – при розробці аналітичних матеріалів щодо покращення стану та вирішення проблем ринку праці Рівненської області, навчанні фахівців обласної служби зайнятості, підготовці бюджету регіональної служби зайнятості; Дубенської районної державної адміністрації Рівненської області (довідка № 264/02-20/14 від 28.01.2014 р.) – при підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення зайнятості населення; ДП «Рівнеторф» (довідка № 952 від 30.09.2016 р.) – при розробці критеріїв щодо формування вікової структури колективу, запровадження систематичної професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників віком понад 45 років.

Наукові результати дисертації використовуються в навчальному процесі Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України Міністерства соціальної політики України (м. Київ) при викладанні навчальних дисциплін «Ринок праці», «Державне регулювання зайнятості населення», «Теоретичні засади соціального захисту вразливих верств населення» (довідка № 1268 від 30.06.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної наукової роботи, у якій викладено авторський підхід до забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні. Основні наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є результатом власних досліджень здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки, результати дисертації доповідались та отримали схвалення на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Організаційно-управлінські та психологічні аспекти функціонування сучасного ринку праці в умовах трансформації Державної служби зайнятості України» (м. Київ, 2013 р.); «Організаційно-управлінські та соціально-економічні аспекти функціонування сучасного ринку праці України в умовах інституційних трансформацій» (м. Київ,

2014 р.); «Трансформація соціально-трудової сфери: сучасні виклики, тенденції, доміанти інноваційного розвитку» (м. Київ, 2015 р.); «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості» (м. Львів, 2015 р.); «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (м. Переяслав-Хмельницький, 2015 р.); «Економіка сталого розвитку: теоретичні підходи та практичні рекомендації» (м. Кошице, 2015 р., Чехія); «Розвиток сучасного ринку праці: виклики та ризику у контексті трансформаційних змін» (м. Київ, 2015 р.); «Сучасні шляхи забезпечення стабільного економічного розвитку» (м. Харків, 2015 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 25 наукових працях загальним обсягом 10,2 д.а. (з яких особисто автору належить 9,3 д.а.), з них у наукових фахових виданнях України – 7 статей загальним обсягом 3,7 д.а. (з яких особисто автору належить 3,5 д.а.), у наукових періодичних виданнях інших держав і виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз – 3 статті загальним обсягом 1,9 д.а. (з яких особисто автору належить 1,7 д.а.), розділи у 3 колективних монографіях загальним обсягом 1,8 д.а. (з яких особисто автору належить 1,3 д.а.), 12 публікацій у збірниках науково-практичних конференцій та інших виданнях загальним обсягом 2,8 д.а.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Викладена на 271 сторінці комп'ютерного тексту, основна частина становить 207 сторінок. Містить 13 таблиць (на 10 сторінках), 29 рисунків на (18 сторінках), 7 додатків (на 35 сторінках). Список використаних джерел налічує 230 найменувань (на 29 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретико-методичні засади дослідження зайнятості населення старшого працездатного віку**» узагальнено теоретичні основи дослідження зайнятості населення старшого працездатного віку, визначено сутнісно-змістовні характеристики організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення досліджуваного віку та методичні засади його дослідження, вивчено інституційно-правове забезпечення зайнятості населення старших вікових груп в Україні.

На основі аналізу теорій класичної (А. Сміт, Ж.-Б. Сей та ін.), кейнсіанської (Дж. М. Кейнс та ін.), людського капіталу (Г. Беккер та ін.), людського розвитку (А. Сен та ін.) встановлено, що зайнятість є поліфункціональним соціально-економічним явищем, сутність якого еволюціонувала від способу отримання доходу до засобу розвитку людського капіталу. Аргументовано, що різноманітність наявних у науковій літературі теоретичних підходів до визначення понять «зайнятість», «трудова дискримінація за ознакою віку» зумовлює неоднозначність у розумінні їх змісту та сутності, нечіткість, неузгодженість і довільність трактування та призводить до випадків необґрунтованого їх використання при проведенні наукових досліджень. У цьому контексті запропоновано авторське визначення

понять: «зайнятість» як соціально-економічного процесу, що залучає населення у суспільне виробництво, сприяє його самореалізації через потребу в праці, забезпечує отримання доходів, задовольняє потреби економіки у робочій силі з урахуванням її кількісних та якісних показників; «трудова дискримінація за ознакою віку» як дію або бездіяльність, які спричиняють явне або приховане протиправне обмеження (розрізнення чи недопущення) реалізації права населення на зайнятість і працю за ознакою віку.

Виявлено, що у вітчизняній економічній науці відсутні нині наукові дослідження проблем зайнятості населення старшого працездатного віку крізь призму вікових обмежень на ринку праці. Цим актуалізовано необхідність дослідження теоретичних і науково-практичних аспектів цієї тематики, розробки та імплементації організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення вказаного віку (далі – організаційно-економічний механізм). Запропоновано авторське визначення понять: «зайнятість населення старшого працездатного віку» як соціально-економічного процесу, в ході якого працездатне населення вікової групи 45–59 років без будь-яких дискримінаційних обмежень (насамперед вікових) реалізує право на зайнятість і працю шляхом залучення у суспільне виробництво, отримує дохід, задовольняє кількісні та якісні потреби економіки у робочій силі; «організаційно-економічний механізм забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку» як сукупності принципів, організаційних впливів, економічних методів, засобів та інструментів, які державні та недержавні інститути в процесі своєї діяльності та взаємодії використовують на ринку праці для забезпечення зайнятості населення вікової групи 45–59 років.

Визначено сутнісно-змістовні характеристики та запропоновано концептуально-структурну схему організаційно-економічного механізму (рис. 1). Аргументовано, що впровадження цього механізму дасть змогу реалізовувати заходи щодо протидії віковій дискримінації на ринку праці, які спрямовані на забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку, стимулювати зайнятість населення в цілому. Обґрунтовано методичні засади дослідження даного механізму за трьома напрямками: вивчення особливостей зайнятості населення старшого працездатного віку; вивчення впливу вікової дискримінації на зайнятість населення старшого працездатного віку за результатами експертного опитування суб'єктів ринку праці; ідентифікація базових проблем зайнятості досліджуваної вікової групи населення.

Базуючись на засадах інституціоналізму, проаналізовано та розкрито сутність інституційно-правового забезпечення зайнятості населення в Україні. Розроблено модель інституційного середовища забезпечення зайнятості населення старшого віку, в якій відображено взаємодію державних і недержавних інститутів, вплив формальних і неформальних норм на зайнятість населення. Доведено, що на сьогодні в Україні державні інститути відіграють ключову роль у забезпеченні зайнятості населення, а діяльність недержавних інститутів дає змогу оперативної реакції на виклики у сфері зайнятості.

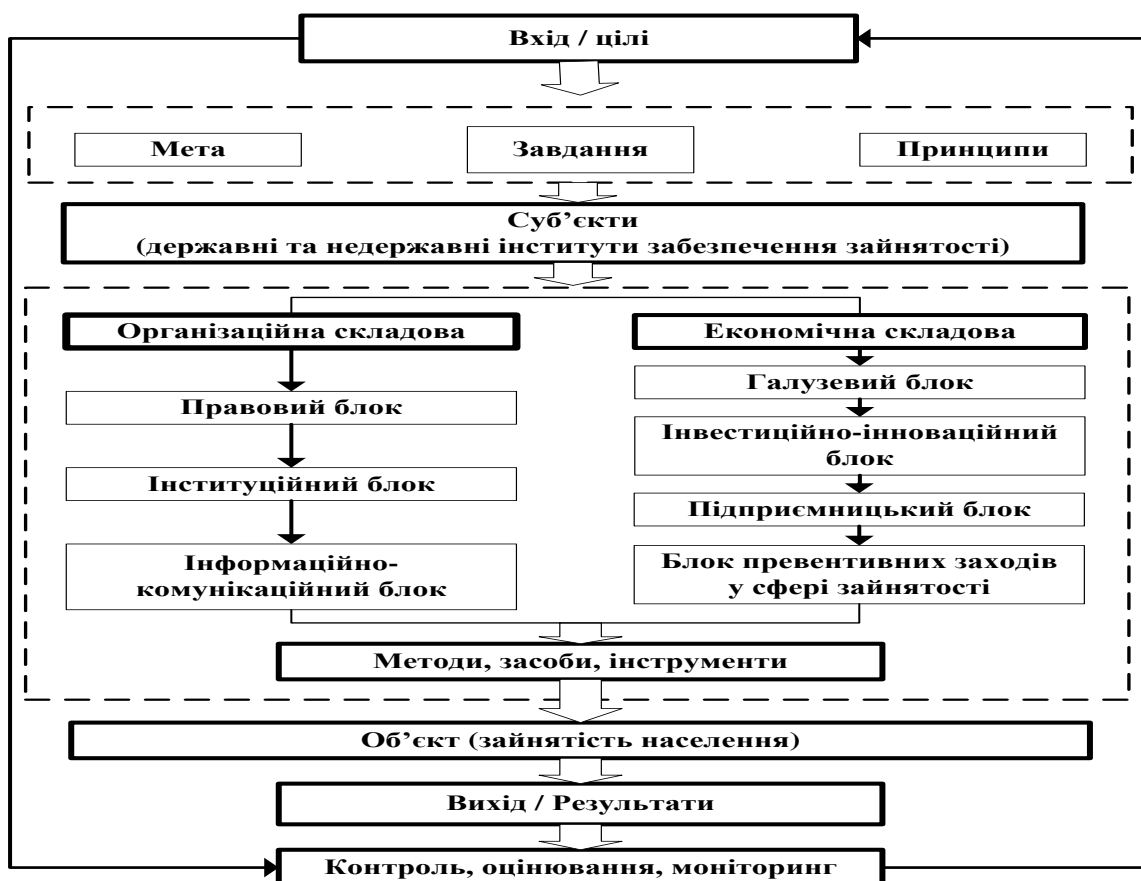

Рис. 1. Концептуально-структурна схема організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення

Джерело: розроблено автором.

Розроблено та обґрунтовано ієрархічну систему нормативно-правового забезпечення зайнятості населення в Україні, яка базується на систематизації правових актів на 3-х рівнях (конституційний, законодавчий і підзаконний). Виявлено, що неформальні норми (суспільні традиції, правила, норми поведінки) зумовлюють стійкі негативні стереотипи поведінки суб'єктів ринку праці стосовно осіб віком 45–59 років, що призводять до проявів латентної вікової дискримінації.

У другому розділі «Соціально-економічний аналіз забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні» проведено дослідження тенденцій зайнятості населення старшого працездатного віку у контексті розвитку загальнонаціонального ринку праці, проаналізовано чинники впливу на зайнятість населення старшого працездатного віку, ідентифіковано особливості забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні.

За результатами статистичного аналізу зроблено висновок, що рівні економічної активності, зайнятості та безробіття населення віком 45–49 років є відносно кращими порівняно з іншими віковими групами працездатного населення. Поясненням цього є висока мотивація до праці, професіоналізм, дисциплінованість працівників вказаного віку, зайнятість в особистому селянському господарстві з частковим виходом в сегмент ринку чи на

низькооплачуваних, трудомістких робочих місцях, які не потребують професійної освіти чи кваліфікації. Встановлено наявність вікової професійної сегрегації та звуження сфери прикладання праці для жінок віком 50–59 років.

На підставі аналізу встановлено, що на зайнятість населення віком 50–59 р. впливає, передусім, місце проживання. Це насамперед пов'язано з урбанізацією зайнятості та її орієнтацією на молодші вікові групи, недостатньою диверсифікацією сільської зайнятості, недостатньою модернізацією робочих місць тощо. Встановлено, що найбільшою в загальній структурі працездатного населення є частка осіб старшого працездатного віку, що втратила економічну активність з причин зневіри, відсутності навиків пошуку роботи, низької адаптації до реалій ринкового середовища, залучених до неформальної зайнятості. Доведено наявність латентних проявів вікових утисків у сфері зайнятості в Україні.

Для конкретизації чинників впливу на зайнятість населення старшого працездатного віку в 2015 р. автором спільно з фахівцями базових центрів зайнятості проведено експертне опитування населення старшого працездатного віку (940 безробітних і 394 роботодавців) у Рівненській області. За результатами опитування встановлено наявність суттєвих обсягів поширення утисків за ознакою віку (рис. 2) на всіх етапах реалізації трудових прав працездатним населенням віком 45–59 років (65 % респондентів-безробітних стикались з віковими обмеженнями під час працевлаштування, 58 % з опитаних респондентів – у процесі трудової діяльності, 21 % – ризикували бути першочергово звільненими). З-поміж усіх інших соціально-демографічних ознак вік є ключовим критерієм для роботодавців: 90 % опитаних роботодавців надають перевагу працівникам віком до 45 років; тільки 10 % роботодавців згодні працевлаштувати працівників у віці 45–59 років.

Рис. 2. Обсяги прояву вікових обмежень у зайнятості за результатами експертного опитування респондентів-безробітних віком 45–59 років, зареєстрованих у центрах зайнятості Рівненської області (осіб)

Джерело: розраховано автором за даними результатів експертного опитування

На основі результатів експертного опитування визначено і проаналізовано чинники, що впливають на зайнятість населення старшого працездатного віку: суб'єктивні (індивідуальні), які залежать від наявності в суб'єкта певних психофізіологічних і професійно важливих якостей (вік, стать, освіта тощо); об'єктивні (зовнішні), що залежать від специфіки соціально-економічного розвитку. Об'єктивні чинники виокремлено дві підгрупи: інституційні (особливості функціонування інститутів забезпечення зайнятості населення, їх взаємодія у контексті протидії віковим утискам у сфері зайнятості); чинники, що сприяють прояву вікових обмежень (розвиток галузей економіки, особливості реалізації політики зайнятості та ін.). Встановлено синергетичний взаємозв'язок між вказаними чинниками.

На основі проблем соціального виключення (ексклюзія) та включення (інклюзія), які згруповано у базові блоки (рис. 3), крізь призму вказаних концепцій ідентифіковано та науково обґрунтовано особливості зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні.

Рис. 3. Структурна схема базових блоків проблем, що визначають особливості зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні

Джерело: розроблено автором

Уточнено зміст понять: «соціальне виключення», під яким автор розуміє втрату населенням старшого працездатного віку соціально-економічних зв'язків, прав і можливостей активної участі на ринку праці внаслідок вікової дискримінації); «соціальне включення» як максимально можливе залучення населення старшого працездатного віку до відносин на ринку праці шляхом створення рівних можливостей, повноцінної реалізації прав на зайнятість і працю.

Доведено, що вікові обмеження на ринку праці зумовлені впливом зовнішніх та індивідуальних чинників, моделями поведінки суб'єктів ринку праці щодо даної вікової групи населення та є причиною зростання інтенсивності активного або пасивного соціального виключення зі сфер зайнятості та соціальних послуг.

У третьому розділі **«Формування та реалізація організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні»** удосконалено організаційно-економічний механізм забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку, обґрунтовано напрями реалізації і концептуальні засади оцінки результативності вказаного механізму, здійснено економіко-математичне моделювання забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні.

Доведено потребу в удосконаленні та науковому обґрунтуванні організаційно-економічного механізму (рис. 4), особливістю якого є використання на ринку праці превентивних заходів щодо попередження та протидії віковим обмеженням. Визначено рівні реалізації цього механізму: макрорівень – домінуюча та консолідуюча роль держави, мезорівень – активна роль регіональних інститутів ринку праці, мікрорівень – індивідуальний підхід до забезпечення зайнятості працівників віком понад 45 років, що визначає вибір відповідного інструментарію. Окреслено часові етапи впровадження цього механізму: апробація (2017 р.); імплементація (2018–2020 рр.); моніторинг, оцінювання, адаптація (2021–2025 рр.).

Обґрунтовано концептуальні засади оцінки, контролю і моніторингу реалізації цього механізму, які базуються на концепції соціальної інклюзії та містять критерії ефективності його впровадження: економічні (рівні зайнятості і безробіття, тривалість безробіття, наявність стабільної роботи і достатнього доходу, відкритий ринок праці, професійна мобільність, стабільність економічного становища працівників вказаного віку та ін.); правові (рівність прав і можливостей старшого працездатного населення на ринку праці, протидія дискримінаційним проявам, правова безпека тощо); соціальні (рівень включення у соціальні групи трудового колективу, підтримка працівників вказаного віку, рівень соціальної мобільності тощо); соціокультурні (позитивні суспільні стереотипи щодо працездатного населення віком 45–59 років, масштаби поширення вікових утисків та ін.). Це дає змогу врахувати на ринку праці зміни, пов'язані з ризиком соціального виключення населення вказаного віку внаслідок вікових утисків та оцінити позитивні зміни на ринку праці в результаті набуття останнім ознак інклюзивності. Доведено важливість диференційованого підходу до оцінювання ефективності реалізації даного механізму і врахування динамічного характеру критеріїв залежно від потреб ринку праці, систематичності, неупередженості, об'єктивності оцінювання.

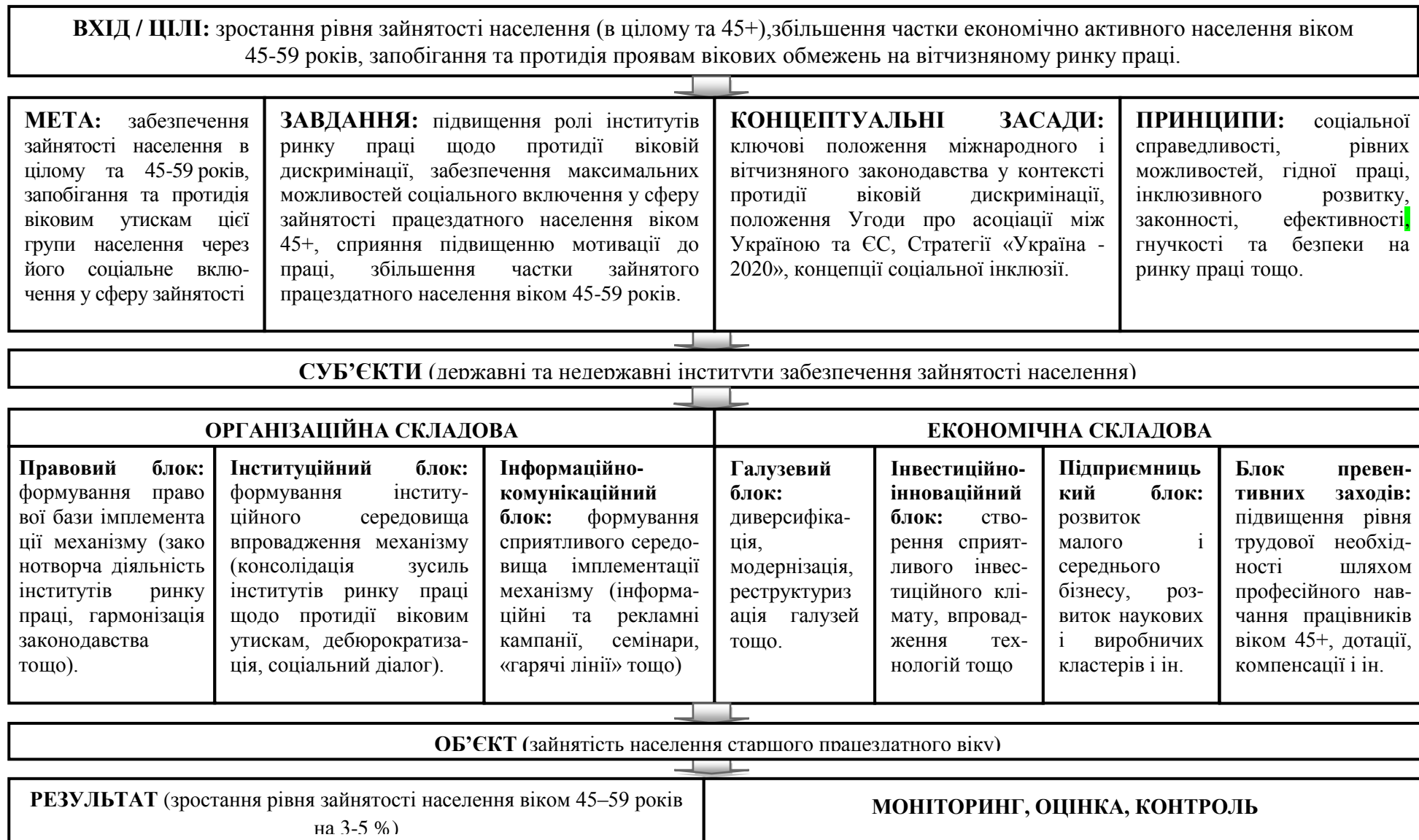

Рис. 4. Організаційно-економічний механізм забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку

Джерело: розроблено автором.

Розроблено економіко-математичну модель забезпечення зайнятості населення віком 45–59 років методом найменших квадратів. Виходячи з динаміки статистичних даних, побудовано рівняння регресії ($R^2 = 0,998$):

$$\text{emp} = 24.1 + 0.635 * \text{emp}(-1) - 0.0182 * \text{num_firms_cy} + 3.60 * \text{pch_un_tr} + 0.101 * \text{inv_gdp_r} - 2.61 * \text{dummy14} - 2.60 * \text{d_lme}, \quad (1)$$

де emp – рівень зайнятості населення віком 40–59 років; $\text{emp}(-1)$ – рівень зайнятості населення вказаної вікової групи за минулий рік; num_firms_cy – циклічна складова змінної «Кількість підприємств»; pch_un_tr – кількість безробітних, які проходили професійне навчання, % зростання порівняно з минулим роком; inv_gdp_r – співвідношення обсягу інвестицій до ВВП; d_lme – приріст індексу ефективності ринку праці.

Здійснено прогноз рівня зайнятості населення віком за песимістичного, реалістичного й оптимістичного сценаріїв реалізації даного механізму до 2020 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Прогноз рівня зайнятості населення старшого працездатного віку

Рік	Рівень зайнятості, %			
	виходячи з поточної ситуації	при впровадженні організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку		
		оптимістичний сценарій	реалістичний сценарій	песимістичний сценарій
2017	70,2	73,0	72,8	72,3
2018	-	73,4	73,1	72,5
2019	-	73,8	73,0	72,2
2020	-	74,1	72,8	71,7

Джерело: розраховано автором

Аналіз прогнозних результатів свідчить, що впровадження механізму сприятиме сталому збереженню та розвитку трудового потенціалу працездатного населення старших вікових груп, їх повноцінному соціальному включенню у відносини сфери зайнятості.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження запропоновано нове вирішення актуального науково-практичного завдання щодо розвитку теоретико-методичних засад дослідження зайнятості населення старшого працездатного віку та розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного механізму її забезпечення функціонування ринку праці в Україні, що дало змогу зробити такі висновки.

1. Узагальнено теоретичні засади дослідження зайнятості населення старшого працездатного віку і запропоновано авторське визначення понять: «трудова дискримінація за ознакою віку» як дія або бездіяльність, що спричиняє явне або приховане протиправне обмеження (виокремлення чи недопущення) реалізації права населення на зайнятість і працю за ознакою віку; «зайнятість населення старшого працездатного віку» як соціально-економічний

процес, у ході якого працездатне населення вікової групи 45–59 років без будь-яких дискримінаційних обмежень (передусім вікових) реалізує право на зайнятість і працю шляхом залучення у суспільне виробництво, отримує дохід, задовольняє якісні та кількісні потреби економіки у робочій силі.

2. Визначено сутнісно-змістовні характеристики організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку, основними з яких є сукупність принципів, організаційних впливів, економічних методів, засобів та інструментів, що використовують державні та недержавні інститути ринку праці в процесі своєї діяльності та взаємодії для забезпечення зайнятості населення вікової групи 45–59 років. Розроблено концептуально-структурну схему цього механізму, спрямованого на запобігання та протидію віковим обмеженням на вітчизняному ринку праці через вжиття правових, інституційних, інформаційно-комунікаційних, галузевих, інвестиційно-інноваційних, підприємницьких, превентивних заходів. Обґрунтовано методичні засади дослідження вказаного механізму через вивчення особливостей і впливу вікової дискримінації (на основі експертного опитування) на зайнятість населення старшого працездатного віку й узагальнення базових проблем зайнятості даної вікової групи населення.

3. Встановлено, що інституційно-правове забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку базується на взаємодії державних і недержавних інститутів, формальних і неформальних норм. Розроблено модель інституційного середовища забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку, на основі якої виявлено вплив неформальних норм на формування суспільних стереотипів, що зумовлюють специфічний прояв вікових обмежень на вітчизняному ринку праці.

4. Визначено, що за період 2000–2015 рр. рівні економічної активності та зайнятості для населення вікової групи 45–59 років у цілому характеризуються поступовим зниженням порівняно з молодшими групами працездатного населення. Виявлено, що найбільшу частку економічно неактивного населення з причин зневіри, недостатності знань для пошуку роботи, її відсутності тощо становлять особи старшого працездатного віку. Доведено, що ця причина та залучення до неформальної зайнятості його значної частини свідчать про поширення латентних вікових обмежень у вітчизняній сфері зайнятості.

5. Виявлено та проаналізовано чинники впливу на зайнятість населення старшого працездатного віку: індивідуальні (суб'єктивні) – пов'язані з особистісними та професійними характеристиками населення даної вікової групи; зовнішні (об'єктивні) – місце проживання, розвиток економіки, транспортна доступність тощо. Доведено взаємозв'язок між чинниками впливу, усталеними суспільними стереотипами, моделями поведінки суб'єктів ринку праці стосовно даної вікової групи населення, який детермінує довготривале безробіття та є за своїм характером синергетичним.

6. Ідентифіковано особливості забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні через визначення проблем, які згруповано в економічні, інституційні, соціальні та демографічні. Виявлено, що

ці проблеми в сукупності з неформальними нормами поведінки суб'єктів ринку праці призводять до прояву і поширення вікових утисків, наслідком яких є соціальне виключення (втрата соціально-економічних зв'язків, прав і можливостей активної участі на ринку праці внаслідок впливу вікової дискримінації) населення старших вікових груп зі сфери зайнятості.

7. Удосконалено організаційно-економічний механізм забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку, метою якого є забезпечення зайнятості та запобігання проявам вікових дискримінаційних обмежень стосовно населення віком 45–59 років в Україні. Базовими складовими цього механізму є: суб'єкти (державні та недержавні інститути забезпечення зайнятості), об'єкти (зайнятість населення віком 45–59 років), взаємозв'язки які реалізуються через методи організаційні (правовий, інституційний, інформаційно-комунікаційний) та економічні (галузевий, інвестиційно-інноваційний, підприємницький, превентивних заходів у сфері зайнятості). Системний характер механізму дає змогу використовувати його як дієвий інструмент вдосконалення державної політики на ринку праці.

8. Обґрунтовано напрями реалізації і концептуальні засади оцінювання результативності організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку за рівнями впровадження, часовими рамками та етапами імплементації. Визначено інклюзивні критерії ефективності впровадження механізму забезпечення зайнятості населення вказаного віку, а саме: економічні, правові, соціальні та соціокультурні, які потребують диференційованого підходу при їх використанні.

9. Розроблено економіко-математичну модель (з урахуванням впливу чисельності безробітних, що проходили професійне навчання, рівня ВВП, кількості підприємств, обсягу інвестицій) і здійснено сценарне прогнозування рівня зайнятості в результаті впровадження організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні. Прогнозний рівень зайнятості населення старшого працездатного віку до 2020 р. за умови впровадження вказаного механізму становитиме за песимістичним сценарієм – 71,7 %, реалістичним – 72,8 %, оптимістичним – 74,1 %, що підтверджує його ефективність і дієвість.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях

1. Нартюк О. В. Зайнятість економічно активного населення в країнах СНД: демоекономічні тенденції та перспективи розвитку / О. В. Нартюк // Ринок праці та зайнятість населення. – 2013. – № 1. – С. 53–56. (0,4 д.а.).

2. Нартюк О. В. Соціальна справедливість як правова засада зайнятості економічно активного населення / І. Ф. Гнибіденко, О. В. Нартюк // Ринок праці та зайнятість населення. – 2013. – № 2 (35). – С. 16–20 (0,7 д.а., особистий внесок здобувача – 0,6 д.а.: *проаналізовано правові засади регулювання сфери зайнятості в Україні у контексті реалізації принципу соціальної справедливості, розроблено трирівневу ієрархічну модель правової бази регулювання сфери зайнятості*).

3. Нартюк О. В. Інклюзія як організаційно-економічний механізм сприяння зайнятості економічно активного населення / О. В. Нартюк // Україна: аспекти праці. – 2015. – № 1 (34). – С. 43–49 (0,6 д.а.).

4. Нартюк О. В. Проблеми зайнятості економічно активного населення середнього віку з інвалідністю в Україні / О. В. Нартюк // Ринок праці та зайнятість населення. – 2015. – № 1. – С. 15–18. (0,5 д.а.).

5. Нартюк О. В. Стратегія «Європа 2020» як складова механізму сприяння зайнятості населення у країнах ЄС / О. В. Нартюк // Соціально-трудова відносина : теорія та практика. – 2015. – №2 (10). – С. 201-207 (0,4 д.а.).

6. Нартюк О. В. Суб'єктивні аспекти зайнятості населення середнього віку у трудонадлишкових регіонах України [Електронний ресурс] / О. В. Нартюк // Ефективна економіка. – 2016. – № 1. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4735>. (0,5 д.а.).

7. Нартюк О. В. Економіко-математичне моделювання зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні [Електронний ресурс] / Н. І. Патики, О. В. Нартюк // Ефективна економіка. – 2016. – № 9. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5291>. (0,6 д.а., особистий внесок здобувача – 0,5 д.а.: здійснено економіко-математичне моделювання та спрогнозовано рівень зайнятості населення вікової групи 40–59 років до 2020 р.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

8. Нартюк О. В. Історична генеза зайнятості економічно активного населення середнього віку / І. Ф. Гнибіденко, О. В. Нартюк // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 2 (24). – С. 76–87 (0,9 д.а., особистий внесок здобувача – 0,7 д.а.: здійснено аналіз історичної генези зайнятості населення у країнах ЄС, визначено етапи і специфіку впровадження організаційно-економічного механізму сприяння зайнятості).

9. Nartiuk O. Organizational and economic mechanisms optimization employment in excessive labor supply region of Ukraine / O. Nartiuk // Nauka i studia. Ekonomiczne nauki. – 2015. – No. 17 (148). – P. 12–19 (0,4 д.а.).

10. Нартюк О. В. Сучасні чинники впливу на зайнятість економічно активного населення в трудонадлишкових регіонах України / О. В. Нартюк // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2016. - №1 (5). – С. 239–245. (0,6 д.а.).

Тези доповідей на науково-практичних конференціях

11. Нартюк О. В. Зайнятість економічно активного населення в трудонадлишкових регіонах України: сучасні тенденції / О. В. Нартюк // Організаційно-управлінські та психологічні аспекти функціонування сучасного ринку праці в умовах трансформації Державної служби зайнятості України : II Всеукр. наук.-практ. конф. 19 квіт. 2013 р. : тези доповідей. – К. : ІПК ДСЗУ, 2013. – С. 137–140. (0,2 д.а.).

12. Нартюк О. В. Історичні аспекти впровадження механізму оптимізації зайнятості населення середнього віку в країнах Заходу / О. В. Нартюк // Організаційно-управлінські та соціально-економічні аспекти функціонування

сучасного ринку праці України в умовах інституційних трансформацій : III Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів 28 бер. 2014 р. : тези доповідей – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – С. 83–86. (0,1 д.а.).

13. Нартюк О. В. Правові засади організаційно-економічного механізму зайнятості населення в розвинених країнах Заходу / О. В. Нартюк // Наукові розробки, передові технології, інновації: збірник наукових праць та тез наук. доповідей за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф. (05-07 трав. 2015 р.). – К. : НДІЕР, 2015. – С. 95–103. (0,4 д.а.).

14. Нартюк О. В. Інноваційний розвиток і стан зайнятості економічно активного населення в Україні: регіональний аспект [Електронний ресурс] / О. В. Нартюк // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості: III міжнар. наук.-практ. конф. 14-16 трав. 2015 р. : тези доповідей. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2015. – С. 252–253. (0,1 д.а.).

15. Нартюк О. В. Стратегія «Європа 2020» як складова механізму оптимізації зайнятості населення в країнах ЄС [Електронний ресурс] / О. В. Нартюк // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (30-31 трав. 2015 р.). – Вип. 4. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди», 2015.– С. 40–41. (0,2 д.а.).

16. Нартюк О. В. Аспекти реалізації стратегії «Європа-2020» як організаційно-економічного механізму оптимізації зайнятості населення у країнах ЄС» / О. В. Нартюк // Економіка сталого розвитку: теоретичні підходи та практичні рекомендації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (13-16 верес. 2015 р.). – К. : Вид-во «Центр навчальної літератури», 2015. – С. 93–94. (0,1 д.а.).

17. Нартюк О. В. Сучасні чинники впливу на зайнятість економічно активного населення: регіональний аспект / О. В. Нартюк // Розвиток сучасного ринку праці: виклики та ризики у контексті трансформаційних змін : Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених 22 жовт. 2015 р. : тези доповідей. – К. : ІПК ДСЗУ, 2015. – С. 130–134. (0,1 д.а.).

18. Нартюк О. В. Актуальні проблеми реалізації зайнятості населення середнього віку в Україні: регіональний аспект/ О. В. Нартюк [Електронний ресурс] // Трансформація соціально-трудової сфери: сучасні виклики, доміанти інноваційного розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (02-06 листоп. 2015 р.). – К. : КНЕУ, 2015. – С. 205–207. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/11426> (0,1 д.а.).

19. Нартюк О. В. Специфіка зайнятості економічно активного населення у трудонадлишкових регіонах України / О. В. Нартюк // Сучасні шляхи забезпечення стабільного економічного розвитку: Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (25-26 лист. 2015 р.). – Х. :, ДВНЗ «Національний гірничий університет», 2015. – С. 120–123. (0,1 д.а.).

Розділи у колективних монографіях

20. Нартюк О. В. Проблеми зайнятості селян у трудонадлишкових регіонах України / О. В. Нартюк // Ринок праці сільської місцевості: стан та перспективи

функціонування: монографія / за заг. ред. О. М. Могильного – К. : ТОВ «ДКС центр», 2013. – С. 73–79. (0,4 д.а.).

21. Нартюк О. В. Історична генеза розвитку організаційного механізму оптимізації зайнятості населення в умовах глобалізації / І. Ф. Гнибіденко, О. В. Нартюк // Національна економіка України у сучасних глобальних процесах: монографія / за ред. В. Г. Федоренка, Г. В. Лагутіна, О. М. Могильного, Т. Є. Воронкової, Г. М. Рижакової. – К. : ТОВ «ДКС центр», 2015 – С. 212–225. (0,9 д.а., особистий внесок здобувача – 0,7 д.а.: *проаналізовано та узагальнено історичні етапи генези зайнятості населення у країнах ЄС, визначено специфіку впровадження організаційно-економічного механізму оптимізації зайнятості на кожному з етапів*).

22. Нартюк О. В. Фактори трансформації зайнятості в сільській місцевості / І. Ф. Гнибіденко, О. В. Нартюк // Соціально-трудова відносинами зайнятості: сучасні тенденції, виклики, шляхи розвитку: монографія / [А. М. Колот, І. Ф. Гнибіденко, О. О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. А. М. Колота, І. Ф. Гнибіденка. – К. : КНЕУ, 2015. – С. 248–256. (0,5 д.а., особистий внесок здобувача – 0,2 д.а.: *досліджено, систематизовано та узагальнено фактори, що визначають сучасний стан зайнятості в аграрному секторі вітчизняної економіки (правові, економічні, соціальні, демографічні), визначено основні аспекти оптимізації зайнятості сільського населення*).

Публікації в інших виданнях

23. Нартюк О. В. Історична генеза впровадження організаційно-економічного механізму оптимізації зайнятості населення середнього віку в розвинених країнах Заходу / О. В. Нартюк // Організаційно-управлінські та соціально-економічні аспекти функціонування сучасного ринку праці України в умовах інституційних трансформацій: зб. наук. праць за результатами III Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (28 берез. 2014 р.). – К.: ІПК ДСЗУ, 2014. – С. 233–241. (0,4 д.а.).

24. Нартюк О. В. Гідна праця як складова організаційно-економічного механізму оптимізації зайнятості економічно активного сільського населення в Україні / О. В. Нартюк // Ринок праці сільської місцевості: стан та перспективи розвитку: матеріали круглого столу (04 груд. 2013 р.). – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – С. 111–115. (0,2 д.а.).

25. Нартюк О. В. Інвестиції як складова механізму оптимізації зайнятості економічно активного населення в країнах ЄС / О. В. Нартюк // Інвестиційні процеси в Україні та зайнятість населення: Матеріали круглого столу, (12 груд. 2014 р.) – К. : ІПК ДСЗУ, 2015. – С. 69–73. (0,2 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Нартюк О. В. Забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, Київ, 2017.

У дисертації поглиблено теоретичні засади дослідження зайнятості населення старшого працездатного віку шляхом введення в науковий обіг економічної науки відповідних термінів та уточнення їх змісту. Визначено сутнісно-змістовні характеристики, методичні засади дослідження і розроблено концептуально-структурну схему організаційно-економічного механізму забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні. Змодельовано інституційне середовище забезпечення зайнятості населення старшого працездатного віку. Визначено та обґрунтовано тенденції зайнятості старшого працездатного віку в Україні. Розкрито чинники впливу та ідентифіковано специфіку зайнятості населення досліджуваної вікової групи. Удосконалено організаційно-економічний механізм забезпечення зайнятості населення старшого віку, обґрунтовано напрями реалізації та концептуальні засади оцінювання результативності його впровадження. Розроблено економіко-математичну модель і здійснено сценарне прогнозування рівня зайнятості населення старшого працездатного віку в Україні.

Ключові слова: зайнятість, населення старшого працездатного віку, інституційне середовище, організаційно-економічний механізм, чинники впливу.

АННОТАЦІЯ

Нартюк О. В. Обеспечение занятости населения старшего трудоспособного возраста в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.07 – демография, экономика труда, социальная экономика и политика. – Институт подготовки кадров государственной службы занятости Украины, Киев, 2017.

В диссертации теоретически обобщено и предложено решение научно-практической задачи, которая заключается в развитии теоретико-методических основ исследования и разработке организационно-экономического механизма обеспечения занятости населения старшего трудоспособного возраста. Предложены авторские определения понятий «трудова дискриминация по возрастному признаку», дефиниция «организационно-экономический механизм обеспечения занятости населения старшего трудоспособного возраста» как совокупность принципов, организационных действий, экономических методов, средств и инструментов, которые используют государственные и негосударственные институты рынка труда в процессе своей деятельности и взаимодействия для обеспечения занятости населения старшего трудоспособного возраста и др. Исходя из сформулированной дефиниции определены сущностно-содержательные характеристики и разработана концептуально-структурная схема организационно-экономического механизма обеспечения занятости населения указанной возрастной группы. Целью механизма является предотвращение и противодействие проявлениям возрастных ограничений на отечественном рынке труда через реализацию правового, институционального, информационно-коммуникационного, отраслевого, инвестиционно-инновационного, предпринимательского, превентивного блоков действий. На

основе исследования институционально-правового обеспечения занятости населения указанного возраста посредством разработки модели институциональной среды обеспечения занятости обосновано влияние на рынке труда неформальных норм на распространение возрастных ограничений. Проанализирована динамика статистических показателей уровня занятости, безработицы, неформальной занятости, экономической неактивности и определены тенденции занятости населения этого возраста, на основе которых доказано наличие латентной возрастной дискриминации на рынке труда Украины. Раскрыты факторы влияния на занятость по таким уровням: индивидуальные (субъективные) и внешние (объективные). Идентифицированы проблемы социальной эксклюзии и инклюзии на основе базовых блоков экономических, институциональных, социальных, демографических проблем обеспечения занятости населения в возрасте 45–59 лет.

Научно обоснована необходимость усовершенствования организационно-экономического механизма обеспечения занятости населения старшего трудоспособного возраста, направления реализации и концептуальные основы оценки его результативности на базе критериев инклюзивности (экономических, правовых, социальных, социокультурных). Осуществлено экономико-математическое моделирование и сценарное прогнозирование занятости населения старшего трудоспособного возраста в Украине при условии внедрения этого механизма.

Ключевые слова: занятость, население старшего трудоспособного возраста, институциональная среда, организационно-экономический механизм, факторы воздействия.

ANNOTATION

Nartiuk O.V. Employment Provision for the Older Working Age Population in Ukraine. – The manuscript.

The thesis for a scientific degree of the Candidate of Economic sciences, specialty 08.00.07 – Demography, Labor Economics, Social Economics and Policy, Training Institute of State Employment Service of Ukraine, Kyiv, 2017.

In the dissertation theoretical research principles for employment of older working age population have been deepened by introducing into economics of relevant terms and clarifying of its meaning. The organizational-economic mechanism for employment provision of older working age population in Ukraine is developed and its essence-content characteristics are determined. Institutional environment for employment of older working age population is simulated. Trends in employment of older working age population in Ukraine are defined and justified. Driving forces impacting employment of older working age population have been revealed and its peculiarities have been identified. Theoretical approach to develop the organizational and economic mechanism and conceptual basis on assessment of effectiveness of its implementation are grounded. The mathematical model and the scenario forecasting of employment level for older working age population in Ukraine are developed.

Key words: employment, older working age population, institutional environment, organizational and economic mechanism, impact of factors.

Підписано до друку 27.02.2017 р. Формат 60x90 1/16.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 0,9.

Друк різнограф. Тираж 100 прим. Зам. №1378.

Видання та друк – Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України (ІПК ДСЗУ)

03038, Київ – 38, вул. Нововокзальна 17.

Тел./факс (044) 536-14-85

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК №1805 від 25.05.2004.